

Dorota Wiśniewska

Studentka I₂ roku informacji naukowej i bibliotekoznawstwa

Instytut Nauk o Kulturze

Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: d.wisniewska954@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-6515-7987>

Z dziejów prasy fachowej na przykładzie wydawnictw dla bibliotekarzy okresu międzywojennego*

Abstrakt: W artykule podano definicję i przedstawiono rys historyczny czasopism fachowych, ze szczególnym uwzględnieniem wydawnictw bibliotekarskich i bliskich temu środowisku. Omówiono genezę pism „Bibliotekarz” i „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, ukazujących się w latach 1919 i 1929–1939. Dokonano analizy zawartościowej (działy stałe) i treściowej periodyków, dowodząc ich bibliotekarskiego charakteru.

Słowa kluczowe: „Bibliotekarz: biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych”. „Bibliotekarz: organ Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich. Miesięcznik poświęcony sprawom bibliotek powszechnych i czytelnictwa”. „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”. Czasopismo fachowe. Związek Bibliotekarzy Polskich

Wprowadzenie

Jednym z typów ukazujących się regularnie wydawnictw są periodyki fachowe, bliskie prasie branżowej obejmującej czasopisma lub gazety ukierunkowane tematycznie na konkretną gałąź gospodarki oraz ogła-

* Artykuł powstał na podstawie pracy licencjackiej pt. *Czasopisma dla bibliotekarzy okresu dwudziestolecia międzywojennego na przykładzie „Bibliotekarza” i „Biuletynu Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”*. *Zarys monograficzny*, napisanej pod kierunkiem dr hab. Agnieszki Gołdy, prof. UŚ.

szane przez związki zawodowe. Te dwa gatunki czasopiśmiennicze często trudno rozróżnić. Najczęściej prasę branżową utożsamia się jednak z mniej wyspecjalizowanym sposobem wypowiedzi. Celem jej twórców jest podwyższanie kwalifikacji zawodowych pracowników. Prasa branżowa jest zatem traktowana w szerszym ujęciu niż czasopisma fachowe (Krasicki, 1976, s. 169). Te ostatnie należą do grupy wydawnictw specjalistycznych, na łamach których promuje się badania naukowe oraz prezentuje różne dziedziny ludzkiej działalności. Czasopisma te są adresowane do przedstawicieli konkretnych zawodów, w związku z tym zazwyczaj nie omawia się w nich zagadnień teoretycznych. Zamieszczane w nich teksty są nakierowane na poszerzenie umiejętności pracowników. Pełnią swego rodzaju funkcję kompensacyjną biuletynów wewnątrzinstytucjonalnych (Dziki, 1976, s. 40).

Rozwój czasopism fachowych przypada na początek XX w. (*Czasopiśmiennictwo*, 1971, s. 455–459). Rewolucja z 1905 r. w Królestwie Polskim spowodowała rozkwit m.in. wydawnictw pszczelarskich oraz technicznych (np. ukazujący się od 1909 r. „Mechanik”). Pojawiły się też czasopisma poświęcone problemom spółdzielczości i rzemiosła (Łojek, Myśliński, Władyka, 1988, s. 73). Gorzej sytuacja wyglądała we Lwowie – na Uniwersytecie Franciszkańskim nie stworzono sprzyjających warunków dla rozwoju prasy fachowej (Homola, 1976, s. 213–214). Pismem *stricte* fachowym ukazującym się na rynku lwowskim był „Urzędnik Prywatny” (1848) pod redakcją Eustachego Żurawlewicza (1809–1874) (Homola, 1976, s. 229).

Po 1918 r. czasopisma fachowe i naukowe stanowiły liczną grupę wydawnictw ogłaszanych przez instytucje społeczne, państwowe, naukowe i samorządowe. Najczęściej wydawano czasopisma medyczne, prawne i administracyjne (w 1926 r. – 216 tytułów, w 1935 r. – ponad 400). Stosunkowo niewiele było periodyków dotyczących nauk matematycznych i przyrodniczych (Paczkowski, 1980, s. 302–303).

Do 1930 r. publikowaniem czasopism fachowych i naukowych zajmowały się uczelnie wyższe oraz towarzystwa naukowe, np. Warszawskie Towarzystwo Naukowe i Towarzystwo Filozoficzne. Nieco później działalność wydawniczą podjęły instytuty badawcze, w tym Instytut Lotniczy w Warszawie. W 1926 r. liczba tytułów czasopism naukowych i fachowych (m.in. technicznych, przemysłowych, rolniczych, gospodarczych) wynosiła 184, a w 1935 r. wzrosła do 366. Największą część stanowiły pisma gospodarcze, na łamach których podejmowana była tematyka finansów i ekonomii (Paczkowski, 1980, s. 303–304).

Polską prasę naukową i fachową w porównaniu z jej zagranicznymi odpowiednikami cechowały niskie nakłady i krótkotrwałość funk-

cjonowania na rynku. Przyczyną tego stanu mógł być niski poziom informacji, niewykwalifikowana kadra dziennikarska i deficytowość rynku ogłoszeń. Ukazywało się niewiele czasopism rzemieślniczych, pręcznie natomiast rozwijała się prasa wojskowa, np. kwartalnik „Bellona” (1918–1939), podobnie prasa spółdzielcza (w 1932 r. 47 tytułów), np. „Życie W.S.M.: biuletyn informacyjny Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej, Stowarzyszenia »Szkłane Domy«, Oddziału Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci na Żoliborzu” (1931–1933), oraz prasa spożywcza (w latach 1919–1939 około 60 tytułów), np. miesięcznik „Życie Cukrownicze” (1926–1939). Publikowano ponadto czasopisma urzędów, np. „Dziennik Praw Państwa Polskiego” (1918–1919); w 1926 r. było ich 115, w 1939 r. nastąpił spadek o 5 tytułów. Prasa samorządowa pozostawała w zdecydowanej mniejszości (Paczkowski, 1980, s. 305–307). Do przykładów czasopism samorządowych należy zaliczyć „Samorząd: tygodnik poświęcony sprawom samorządu terytorialnego” (1918–1939). Był to periodyk pierwotnie wydawany w Lublinie, a od listopada 1919 r. w Warszawie. Na jego łamach zamieszczano informacje dotyczące działalności Rady Państwa, Sejmu, artykuły na temat samorządów konkretnych powiatów lub gmin, rad szkół, a także ogłoszenia urzędowe (Makles, 2014, s. 91). Pierwszym redaktorem pisma był Włodzimierz Wakar (1885–1933) (Makles, 2014, s. 102).

Największym problemem fachowych wydawnictw periodycznych w okresie międzywojennym było ich finansowanie. Prasa tego typu najczęściej ukazywała się staraniem organizacji politycznych, partyjnych, społecznych, czasem też mecenasów (Łojek, Myśliński, Władyka, 1988, s. 126–127). Czasopisma naukowe i fachowe były zakładane przez uczonych, redaktorów i towarzystwa naukowe. Miały informować o działalności jednostek naukowych oraz prezentować analizę i krytykę piśmiennictwa. Ich adresatami byli w głównej mierze specjaliści danej dziedziny, przedstawiciele inteligencji. Środki pozyskiwano od wydawców, księgarzy, instytucji i organizacji naukowych. Starano się nadawać czasopismom jasno sformułowane tytuły, ujawniające ich zakres tematyczny.

W II Rzeczypospolitej pisma naukowe i fachowe były wydawane przede wszystkim w języku polskim przez oficyny mające siedziby w dużych miastach (takich jak Warszawa czy Kraków), towarzystwa naukowe, uczelnie wyższe oraz osoby fizyczne związane z daną dziedziną. Na rozwój prasy, co oczywiste, miała wpływ sytuacja ekonomiczna Polski – panująca hiperinflacja nie sprzyjała rozwojowi rynku czasopism naukowych i fachowych. Przy gorszej koniunkturze gospodarczej doszło do spadku liczby wydawanych periodyków. Do ważkich problemów związanych z organizacją przedsięwzięć czasopiśmienniczych okresu

międzywojennego należy też zaliczyć słabe możliwości komunikacyjne, wpływające na kwestie kolportażu gazet i czasopism. Nie można również nie wspomnieć o utrudnionych warunkach powoływania czasopism ogólnokrajowych, na co wpływ aż do lat trzydziestych, miały ujawniające się podziały porozbiorowe.

W takich warunkach zrodziły się inicjatywy utworzenia czasopism fachowych dla wąskiej grupy odbiorców – bibliotekarzy. W artykule opisano, w jaki sposób funkcjonowały tego typu periodyki w II Rzeczypospolitej. Do analizy wybrano dwa tytuły: „Bibliotekarz” i „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, należące do najstarszych w kraju czasopism fachowych z dziedziny bibliotekoznawstwa. Przyjęte przez autorkę artykułu założenia wpłynęły na dobór zastosowanych metod badawczych. Dzięki analizie zawartości czasopism możliwe było zbadanie w sposób obiektywny i systematyczny cech treściowych periodyków. W celu przedstawienia zarysu rozwoju czasopiśmiennictwa fachowego i branżowego, w tym bibliotekarskiego, na ziemiach polskich wykorzystano metodę analizy i krytyki źródeł. Do ukazania losów redaktorów posłużyła metoda biograficzna. Użycie metody bibliograficznej pozwoliło zebrać stosowne źródła i opracowania, a dzięki metodzie porównawczej możliwe było zestawienie obu czasopism.

Czasopisma fachowe dla bibliotekarzy w okresie międzywojennym

Zanim do rąk bibliotekarzy II Rzeczypospolitej trafiły wspomniane periodyki, na rynku były dostępne czasopisma bibliograficzne, np. wydawny od 1878 r. „Przewodnik Bibliograficzny” i „Książka: miesięcznik poświęcony krytyce i bibliografii polskiej” (1901–1914) redagowana m.in. przez Edwarda Wendego (1830–1914), Ludwika Bernackiego (1882–1939), Jana Muszkowskiego (1882–1953) i Mieczysława Rulikowskiego (1881–1951). Pismo to, podobnie jak w wiele innych, przestało się ukazywać po wybuchu II wojny światowej (Kądziela, 2000, s. 333).

Informacje z zakresu bibliotekarstwa, sprzedaży książek, drukarstwa itp. można było też znaleźć w publikowanych w początkach XX w. pismach branży księgarskiej, takich jak „Przegląd Księgarski” (1910–1950) czy „Księgarz. Organ Związku Polskich Pracowników Księgarskich” (1919–1939). Za najstarsze czasopismo księgarsko-wydawnicze uchodzi „Przegląd Księgarski”. Powstał w Warszawie jako organ Związku Księgarzy Polskich, z inicjatywy m.in. Andrzeja Turkuła (1856–1929), ale ukazały się zaledwie dwa numery (trzeci był już niemal

gotowy), w wydaniu kolejnych przeszkodziły działania wojenne 1914 r. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w 1920 r. tytuł ten został reaktywowany jako organ Związku Księgarzy Polskich. Po rocznej przerwie, w latach 1922–1936 ukazywał się pod auspicjami tej organizacji, a następnie Związku Zawodowego Pracowników Księgarskich. W skład redakcji wchodził M. Rulikowski, J. Muszkowski i Adam Szymański (1852–1916) (Tobera, 2012, s. 135–145). „Księgarz. Organ Związku Polskich Pracowników Księgarskich” był redagowany przez Władysława Biernackiego (1886–1925), którego zastąpił później ówczesny prezes Związku, Edward Staniecki (1889–1939). W „Księgarzu” opisywano działalność Związku, prezentowano publikacje dotyczące zawodu księgarza, biografie popularnych księgarzy, zamieszczano recenzje, listy od czytelników itp. Ze względu na trudności powojennej Polski, zbyt małą liczbę pracowników Związku, a także problemy finansowe, kilkakrotnie zawieszano publikowanie periodyku (Salinger, 1970, s. 42–45).

Zainteresowaniem bibliotekarzy cieszyły się również teksty poświęcone nauce o książce, a w szczególności historii bibliotek i księżnic, jakie publikowano np. w wydawnictwie bibliofilskim „Exlibris” (1917–1929). Periodyk ten był drukowany we Lwowie, a po 1924 r. w Krakowie jako organ Towarzystwa Miłośników Książki. W skład redakcji wchodził L. Bernacki, Kazimierz Piekarski (1893–1944) i Aleksander Birkenmajer (1890–1967) (Burek, 2000, s. 194). Bibliotekarze sięgali również po „Nową Książkę” (1934–1939) pod redakcją Stanisława Lama (1891–1965). W czasopiśmie, wydawanym przez firmę Trzaska, Evert, Michalski, poruszano problemy krytyki literatury i nauk oraz drukowano bibliografię zawartości czasopism (Korpała, 1969, s. 239–240).

Tuż przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości zaczęto wydawać najstarsze naukowe czasopismo bibliotekarskie – „Przegląd Biblioteczny”, które zyskało popularność już w II Rzeczypospolitej. Z zamiarem stworzenia takiego organu wystąpiło Towarzystwo Biblioteki Publicznej w Warszawie. W 1908 r. zainicjowano je pod nazwą „Przegląd Biblioteczny: czasopismo ilustrowane poświęcone bibliotekoznawstwu, bibliotekarstwu i bibliografii”. Jego redaktorem został Stefan Demby (1862–1939) (Sordylowa, 2007, s. 508). W pierwszych zeszytach zamieszczano przede wszystkim sprawozdania z działalności Towarzystwa (Gruszka, 2012, s. 19). Z powodu problemów finansowych periodyk ukazywał się jedynie do 1911 r. Drugą jego edycję zainicjowano w 1927 r. pod nazwą „Przegląd Biblioteczny: wydawnictwo Związku Bibliotekarzy Polskich: centralny organ naukowy bibliotekarstwa polskiego”. Pismo powołano dzięki dotacji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, o którą walczył S. Demby (Sordylowa, 2007, s. 509). Redaktorem pisma zo-

stał wówczas Edward Kuntze (1880–1950), ówczesny dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej. W pierwszym roku funkcjonowania na rynku „Przegląd Biblioteczny” był rocznikiem, w późniejszych latach kwartalnikiem (Sosińska-Kalata, 2005, s. 5). Głównym tematem artykułów publikowanych na jego łamach były zagadnienia bibliotekarskie i bibliotekoznawcze, ponadto historia księżnic oraz zarządzanie i organizacja bibliotek. Do 1939 r. ukazało się 56 zeszytów ogłoszonych z pomocą Biblioteki Jagiellońskiej (Sosińska-Kalata, 2007, s. 5).

Informacje dotyczące pracy zawodowej bibliotekarze mogli zatem odnaleźć w periodykach fachowych i naukowych z zakresu szeroko pojętej nauki o książce.

Charakterystyka wstępna „Bibliotekarza” i „Biuletynu Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”

Pierwszym ukazującym się w okresie międzywojennym czasopismem fachowym dla bibliotekarzy był wydawany w Warszawie „Bibliotekarz: organ Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich: miesięcznik poświęcony sprawom bibliotek powszechnych i czytelnictwa”¹. Został on powołany przez Związek Bibliotekarzy Polskich w kwietniu 1919 r. Funkcję redaktora pełniła Wanda Dąbrowska². Czas, w jakim pismo pojawiło się na rynku – po odzyskaniu przez Polskę niepodległości – był nieprzypadkowy. Publikowane treści miały przyczynić się do tego, by biblioteki zaczęły być postrzegane jako instytucje odpowiedzialne, kreatywne i zaangażowane w proces kształcenia i rozwój kultury. Zadaniem periodyku – jak stwierdziła W. Dąbrowska – miała być służba działalności bibliotekarskiej, rozwijanie tej dziedziny oraz czytelnictwa. Jako autorka artykułu programowego zapowiedziała ona, że w czasopiśmie będą poruszane kwestie roli bibliotek i zawodu

¹ W dalszej części artykułu nazwa czasopisma będzie używana w wersji skróconej i zgodnej ze współczesną ortografią.

² Wanda Dąbrowska (1884–1974), redaktorka, bibliotekarka, aktywistka, nauczycielka języka niemieckiego w szkołach warszawskich i pułtuskich. Kierowała Biblioteką Staromiejską w Warszawie przy ul. Piwnej 11 (1915–1922) oraz Poradnią Biblioteczną Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich (1929–1939). W latach 1932–1938 wygłaszała prelekcje dla studentów Rocznej Szkoły Bibliotekarskiej, działającej przy Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, na temat selekcjonowania książek w bibliotekach oświatowych. 1 czerwca 1955 r. podjęła pracę w Instytucie Książki i Czytelnictwa w Bibliotece Narodowej w Warszawie. Była członkinią Związku Bibliotekarzy Polskich oraz Komisji do Spraw Zawodowych, Komisji Bibliotek Ogólnokształcących, a także Komisji Wydawniczej (Brodman, 1976, s. 1; Szczawińska, Czarnecka, 1975, s. 204–206; Tadeusiewicz, 1986, s. 43).

bibliotekarza, znajdzie się też miejsce na krytyczną analizę wydawnictw, czasopism, raportów towarzystw i instytucji (Dąbrowska, 1919, s. 1–2).

Zgodnie z zapowiedziami „Bibliotekarz”, skierowany do konkretnej grupy zawodowej, był od początku czasopismem fachowym. Jego rola sprowadzała się do pomocy bibliotekarzom w ich codziennej pracy, w szczególności w procesie doskonalenia wiedzy i umiejętności praktycznych. Pierwsze dwa zeszyty zostały ogłoszone dzięki wsparciu finansowemu Wydziału Oświaty Pozaszkolnej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (Kempa, 1999, s. 11). Kolejne zeszyty Związek Bibliotekarzy Polskich publikował z własnych środków, pokrywając również koszt papieru i druku. Osoby tworzące pismo pracowały z zaangażowaniem, nie kierując się pobudkami materialnymi. Jak wspominała W. Dąbrowska: „Wszyscy, redakcja wraz z administracją oraz współautorzy, pracowaliśmy bezinteresownie” (Dąbrowska, 1963, s. 322).

Gdy pozycja periodyku na rynku zaczęła się powoli stabilizować, wybuchł strajk drukarzy, w wyniku czego koszt druku wzrósł o 100%. Pismo zakończyło swój żywot na numerze 5–6, który wyszedł na przełomie sierpnia i września 1919 r. Na stronie tytułowej zamieszczono notę, że w styczniu następnego roku redakcja planuje wydanie kolejnego zeszytu, za październik, listopad i grudzień. Jednak z powodu niekorzystnej sytuacji politycznej i problemów finansowych do tego nie doszło (Dąbrowska, 1963, s. 322).

Kontynuację „Bibliotekarza” stanowiło pismo „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy” ukazujące się od kwietnia 1929 r. Jego administracja i redakcja miały swą siedzibę w Bibliotece (Przelaskowski, 1964, s. 154). Na pierwszej stronie periodyku została zamieszczona nota od redakcji, w której omyłkowo – zamiast o „Bibliotekarzu” – poinformowano o zawieszeniu „Przeglądu Bibliotecznego”, a „Biuletyn” miał być formą jego reaktywacji (Przelaskowski, 1964, s. 154).

Numery „Biuletynu” opublikowane w trakcie pierwszych 5 lat jego istnienia były poświęcone Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy. Redaktorem był wówczas Leon Bykowski³, do którego w 1929 r. dołączył

³ Leon Bykowski (1895–1992), redaktor, publicysta, bibliotekarz, księgoznawca, działacz oświatowy, od 1918 r. sekretarz Kijowskiego Towarzystwa Wydawniczego „Drukarz”. W latach 1919–1921 pracownik Ukraińskiej Biblioteki Narodowej. Autor artykułów dotyczących działań Ukraińskiej Biblioteki Narodowej w czasopiśmie „Ukrains’ka Starina”, swoje teksty ogłaszał również ogłaszał w periodyku „Naš Šláh”. Redagował miesięcznik „Hroniki”. W październiku 1928 r. rozpoczął pracę w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy. W latach 1931–1932 organizował tam kursy, na których prowadził zajęcia z księgoznawstwa, bibliotekoznawstwa, bibliopedagogiki, polityki bibliotecznej oraz organizacji i techniki pracy umysłowej. Od lat trzydziestych zarządzał Biurem Organizacyjnym Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Po wybuchu II wojny

Faustyn Czerwijowski⁴. W czasopiśmie informowano o funkcjonowaniu instytucji publikującej periodyk, zamieszczając sprawozdania z jej działalności, opisywano strukturę organizacyjną, ogłaszano aktualizacje statutu (Kornecka, 1963, s. 328–329). W miarę upływu czasu na łamach periodyku pojawiały się też informacje na temat innych organów, np. Poradni Bibliotecznej Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich. To właśnie takie artykuły wpłynęły na przeobrażenie czasopisma w periodyk dla wszystkich bibliotekarzy, czyli w czasopismo fachowe (Wołosz, 1999, s. 260).

Ze względu na poszerzenie zakresu tematycznego i niewykluczone, że dla wzmocnienia pozycji czasopisma (Przelaskowski, 1964, s. 155), w kwietniu 1934 r. nastąpiła zmiana tytułu na: „Bibliotekarz: biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych”. W jego finansowanie zaangażowało się też Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, co dało pozytywny skutek w postaci wzmocnienia bazy materialnej (Wołosz, 1999, s. 262). Zmiana nastąpiła również w gronie redakcyjnym, które zostało powiększone. W 1934 r. członkiem Kolegium Redakcyjnego została pierwsza redaktor naczelna „Bibliotekarza” W. Dąbrowska, a 4 lata później dołączyli Regina Danysz-Fleszarowa⁵ i Józef Janiczek⁶.

światowej, od 1 listopada 1941 r. był zastępcą dyrektora, a od 1 grudnia 1942 r. pełnił obowiązki dyrektora Biblioteki. W 1954 r. wyjechał do Denver, gdzie został zatrudniony w bibliotece publicznej (Lewandowska, 2010, s. 32–35; Lewandowska, 2000, s. 75).

⁴ Faustyn Czerwijowski (1873–1944), bibliotekarz, również m.in. hutnik, kowal i stolarz. Na Śląsku poznał członków ruchu socjalistycznego. W 1901 r. trafił do Londynu, gdzie był zecerem w drukarni Polskiej Partii Socjalistycznej. W 1904 r. wyjechał do Warszawy, gdzie pracował w drukarni „Pod Murzynkiem” jako korektor „Kurieru Codziennego”. 1 maja 1907 r. podjął pracę w Bibliotece Publicznej w Warszawie, następnie został jej dyrektorem. Członek zarządu Związku Bibliotekarzy Polskich. W latach 1918–1938 uczestniczył w pracach Komisji Bibliotecznej Związku Zawodowego Kolejarzy (Maślankiewicz, 1961, s. 689–703).

⁵ Regina Danysz-Fleszarowa (1888–1959), działaczka oświatowa, nauczycielka, bibliotekarka. W 1918 r. podjęła pracę w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, polegającą na organizowaniu kursów dla kadry nauczycielskiej. W latach 1919–1944 zatrudniona w Bibliotece Instytutu Geologicznego w Warszawie. Członkini Polskiego Towarzystwa Geograficznego i Polskiego Towarzystwa Krajoznawstwa oraz Komisji Rewizyjnej Poradni Bibliotecznej Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich. Redagowała miesięcznik „Ziemia”. Członkini Ligi Kobiet Polskich i Międzynarodowej Organizacji Pomocy Więźniom Politycznym. Zainicjowała aktywność Warszawskiego Klubu Demokratycznego. W latach 1935–1938 piastowała urząd senatora Rzeczypospolitej Polskiej. Od 1951 r. była zatrudniona w Muzeum Ziemi w Warszawie (Kornecka, 1974, s. 87–99).

⁶ Józef Janiczek (1900–1976), w latach 1919–1927 pracował jako nauczyciel w szkołach publicznych w Łodzi oraz w szkole rolniczej w Dobryszycach. Od 1928

Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy obiecywała wówczas, że dołoży wszelkich starań, aby pismo ukazywało się cyklicznie i według przygotowanego programu. Na łamach periodyku pojawiły się nowe rubryki. Zaczęto pisać o innych polskich bibliotekach, o rozwoju bibliotekarstwa w kraju i za granicą, o konferencjach i spotkaniach branżowych. Redakcja „Bibliotekarza” nawiązała współpracę z przedstawicielami krajowego i światowego bibliotekarstwa, m.in. dwoma wybitnymi bibliotekarzami czechosłowackimi: Zdenkiem Tobolką (1874–1951) i Ladislavem Janem Živným (1872–1949) oraz polskimi: S. Dembym, Adamem Łysakowskim (1895–1952), J. Muszkowskim, Stefanem Vrtelem-Wierczyńskim (1886–1963), Heleną Radlińską (1879–1954). Bogate i różnorodne treści publikowane na wysokim poziomie sprawiły, że czasopismo zyskało popularność wśród czytelników również spoza Warszawy (Przelaskowski, 1964, s. 156).

Reaktywacja „Bibliotekarza” po 10 latach, co prawda, pod innym tytułem, świadczy o zapotrzebowaniu na tego typu wydawnictwa. Początkowo pismo, poświęcone tylko Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, miało charakter informacyjny, lecz w ciągu kilku lat jego profil zmienił się na bardziej ogólny, dzięki czemu zaczęto zamieszczać artykuły na temat krajowego i europejskiego rynku bibliotek. Rozwój dobrze rokującego pisma zatrzymał wybuch II wojny światowej.

Analiza treści „Bibliotekarza” (1919)

„Bibliotekarz: organ Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich: miesięcznik poświęcony sprawom bibliotek powszechnych i czytelnictwa” był czasopismem fachowym skierowanym do środowiska bibliotekarzy, zatem większość tematów poruszanych na jego łamach dotyczyła zagadnień bibliotekarskich i księgoznawczych, a autorami tekstów byli najczęściej praktycy lub teoretycy tych dziedzin.

Na charakter czasopisma wskazują dzieła, choć ze względu na krótki okres funkcjonowania na rynku nie posiadało ono rozbudowanej struk-

do 1934 r. zatrudniony w Kuratorium Okręgu Szkolnego Łódzkiego na stanowisku instruktora oświaty pozaszkolnej. W 1934 r. wyjechał do Lublina, gdzie zajmował się wizytowaniem bibliotek. Inicjował konferencje związane z tematyką bibliotekarstwa oświatowego. W latach 1929–1939 działał w Poradni Bibliotecznej Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich. W latach 1937–1938 był wykładowcą w Prywatnej Jednorocznej Koedukacyjnej Szkole Bibliotekarskiej Zarządu Miejskiego w Warszawie. Współorganizator około 1600 bibliotek. W czasie II wojny światowej pracował jako nauczyciel w szkole publicznej we wsi Zabruzdy. Był członkiem Związku Bibliotekarzy Polskich i Polskiego Stronnictwa Ludowego (Pawlikowska, Racięcka, 1972, s. 78).

tury – łącznie przewidziano 5 stałych rubryk. Wśród nich wymienić można *Przeglądy*⁷, gdzie pisano o kwestiach dotyczących regionalnych kół Związku Bibliotekarzy Polskich, zamieszczano relacje z kursów bibliotekarskich i oświatowych oraz ze zjazdów różnych organizacji. Trzykrotnie na łamach periodyku pojawił się dział *Nadestane*, w którym polecano pozycje warte przeczytania i zaproponowania użytkownikom bibliotek. Następnym działem stałym były *Drobiazgi*, gdzie podawano krótkie informacje na temat konkretnych wydarzeń, publikowano odpowiedzi redakcji na pytania czytelników. Interesujący był *Dział pośrednictwa pracy*, w którym zamieszczano ogłoszenia z propozycjami pracy dla bibliotekarzy i instruktorów oświatowych. W ostatnim ogłoszonym numerze „Bibliotekarza” pojawiła się rubryka *Przegląd czasopism*, zawierająca recenzje artykułów z periodyków o charakterze oświatowym, m.in. z „Przeglądu Oświatowego”.

W „Bibliotekarzu” z 1919 r. dominowała problematyka bibliotekarska. Omawiano funkcjonowanie bibliotek powszechnych, kwestie wykształcenia bibliotekarzy i organizacji bibliotekarskich oraz promocji czytelnictwa w bibliotekach. Na łamach czasopisma pojawiło się w sumie 27 tego typu wypowiedzi. Najwięcej, bo aż 9, dotyczyło form funkcjonowania bibliotek powszechnych. Przedstawiono działalność warszawskich bibliotek publicznych (nr 1). W tekście przybliżającym zagadnienie finansów księżnic ukazano korzyści płynące z tzw. opłat abonamentowych wnoszonych przez użytkowników bibliotek (nr 1). Podjęto temat form finansowania bibliotek powszechnych (nr 3–4) i wzrostu wydatków w bibliotekach (nr 5–6). Opublikowano memoriał w sprawie założenia filii bibliotecznej w Sosnowcu (nr 3–4), naświetlono ideę uporządkowania książek na półkach w bibliotekach powszechnych (nr 5–6), opisano działalność Biblioteki i Czytelni im. Józefa Ignacego Kraszewskiego w Poznaniu (nr 5–6) oraz budowę biblioteki na warszawskiej Pradze (nr 5–6).

Na łamach „Bibliotekarza” pięciokrotnie zamieszczano teksty poświęcone organizacjom bibliotekarskim. Ze względu na to, że wydawcą pierwszych zeszytów był Związek Bibliotekarzy Polskich, autorzy prezentowali przede wszystkim dzieje działalności kół regionalnych i samego Związku (nr 3–4). W dwóch artykułach przedstawiono osiągnięcia Koła Łódzkiego Związku Bibliotekarzy Polskich (nr 1, 3–4), a w innym Koła Krakowskiego (nr 3–4). Wśród analizowanych artykułów znalazł się również materiał F. Czerwijowskiego odnoszący się do historii

⁷ Dzielił się on na poddziały: *Z chwili bieżącej* i *Przegląd ruchu wydawniczego* oraz na takie, których nazwy zmieniano w każdym numerze, np. *Z życia organizacji zawodowych* (nr 1).

związków bibliotekarskich za granicą. Autor wymienił cele i zadania takich organizacji (nr 3–4).

Tematem czterech artykułów były biblioteki specjalne. Dwukrotnie pisano o Centralnej Bibliotece Wojskowej (nr 3–4) i jej katalogu (nr 5–6), ponadto o gminnych bibliotekach nauczycielskich (nr 3–4) i bibliotekach ruchomych, zwanych wędrownymi (nr 2).

Również w czterech tekstach zasygnalizowano problemy dotyczące pracowników bibliotek. Opisano pracę i zaakcentowano rolę instruktorów bibliotecznych, których zadaniem było odwiedzanie placówek i ulepszanie ich (nr 1). Nie pominięto kwestii wykształcenia bibliotekarzy (nr 2, 3–4). Poruszono też temat umiejętności i kwalifikacji niezbędnych do pracy w bibliotece (nr 5–6).

Dwukrotnie pojawiły się teksty dotyczące czytelnictwa: na Górnym Śląsku (nr 3–4) oraz w Łodzi (nr 5–6). Także w dwóch artykułach skupiono się na zagadnieniach statystyki bibliotecznej (nr 3–4, 5–6). Wacław Olszewicz podjął temat roli i zastosowania bibliografii w bibliotekarstwie, co mogło pomóc w codziennej pracy bibliotekarzy (nr 3–4).

W „Bibliotekarzu” ograniczono zatem zakres treści artykułów do bieżących problemów bibliotekarskich, istotnych niemal wyłącznie dla bibliotekarzy zatrudnionych w księżnicach powszechnych.

Analiza treści „Biuletynu Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy” i „Bibliotekarza: biuletynu Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęconego sprawom bibliotek publicznych”

Zarówno w „Biuletynie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”, jak i w „Bibliotekarzu: biuletynie Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęconemu sprawom bibliotek publicznych” treści artykułów dotyczyły przede wszystkim działań bibliotek, zwłaszcza placówki przy ulicy Koszykowej 26.

W kolejnych numerach „Biuletynu” przewidziano działy stałe. W periodyku często pojawiała się *Chronica* (od rocznika 1930/1931 *Kronika*), gdzie opisywano wydarzenia związane ze środowiskiem bibliotekarskim. Z chwilą zmiany tytułu miesięcznika dział ten został podzielony – opisywano w nim wydarzenia, jakie miały miejsce w różnych polskich miastach, np. w Wilnie, Katowicach, Krakowie. Od wydania numeru pierwszego „Bibliotekarza” z rocznika 1937/1938 dział przeszedł kolejną zmianę: podzielono go na informacje z kraju i zagranicy.

W innym stałym dziale, *Desiderata*, zamieszczano tytuły publikacji poszukiwanych przez Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy. Rubryką zasługującą na uwagę była *Duplicata*. Podawano w niej tytuły prac, które Biblioteka chciała wymienić na inne publikacje. W dziale *Nowe Książki* w formie krótkich notek informowano o ważnych nabytkach książkowych Biblioteki, a w dziale *Kurs Bibliotekarski* zamieszczano ogłoszenia dotyczące kursów bibliotekarskich (daty rozpoczęcia szkoleń, metody prowadzenia, obowiązki słuchacza oraz program kursu). W każdym kolejnym numerze drukowano wykaz literatury niezbędnej do przygotowania się na zajęcia podczas kursów. Swoje miejsce miał ponadto dział *Kurs Bibliotekarski przy Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy*, gdzie publikowano sprawozdania z kursów bibliotekarskich dla bibliotekarzy warszawskich. Rubryka *Wydawnictwa Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, zawierająca treści *stricte* związane z wydawcą czasopisma, stanowiła element promocji publikacji ogłoszonych z inicjatywy Biblioteki. Z kolei dział *Roczna Szkoła Bibliotekarska przy Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy* miał charakter popularyzatorski i informacyjny. Podawano w nim informacje o placówce. Od rocznika 1933/1934 zmienił nazwę na *Szkoła Bibliotekarska*.

W stałych działach „Biuletynu” pisano też o sposobach rozwoju czytelnictwa. Służyła temu sekcja *Poradnia Biblioteczna*, stworzona na prośbę Poradni Bibliotecznej Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich. W dziale tym przedstawiono strukturę, misję i zadania instytucji. Z kolei w dziale *Sekcja Badań Czytelnictwa Koła Warszawskiego Związku Bibliotekarzy Polskich* ogłaszano daty zebrań oraz prezentowano plany związane z promocją czytelnictwa.

Od czwartego rocznika wprowadzono nowy dział – *Materiały do słownika biobibliograficznego bibliotekarzy polskich i obcych*. Przybliżano w nim sylwetki postaci ważnych dla bibliotekarstwa i bibliotekoznawstwa: S. Dembego, L.J. Živnego (1932/1933, nr 1–2), Edwarda Kuntzego, Z.V. Tobolki (1932/1933, nr 7–9), Rudolfa Gabriela Kotuli, Stepana Siropołki (1933/1934, nr 1–5), S. Vrtela-Wierczyńskiego, Jamesa Duffa Browna (1933/1934, nr 6–8), Józefa Grycza, Arthura Elmore’a Bostwicka (1933/1934, nr 9–10).

Istotną rubryką, już po zmianie nazwy periodyku na „Bibliotekarz”, było *Bibliotekarstwo w czasopiśmie*, gdzie przedstawiano wiadomości na temat bibliotekarstwa powszechnego, publikowane na łamach polskich i zagranicznych czasopism. Kolejny dział, *Książki z dziedziny bibliotekoznawstwa*, zawierał recenzje tytułów wydanych w kraju i za granicą. Rubryka *Książka w bibliotece*, która miała charakter informacyjny, a nie zalecający, składała się z poddziałów: *Powieści dla*

dorostych, Dział naukowy, a od trzeciego numeru z 1934/1935 także *Powieści dla dzieci i młodzieży*. Ciekawą inicjatywą było podawanie w opisie każdej z wymienionych publikacji jej stopnia trudności.

Interesującą zawartość posiadała zamieszczana na ostatniej stronie, skromna objętościowo rubryka *Myśl o książce* (w ostatnim roczniku jej nazwę zmieniono na *Aforyzmy o książce*). Podawano w niej cytaty związane z książką. Za ich dobór odpowiadał Ksawery Świerkowski.

W jednym z działów stałych, *Z życia bibliotek*, opisywano działalność placówek, głównie warszawskich. Relacjonowano wydarzenia zorganizowane w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, Bibliotece Miejskiej w Krakowie, Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, Bibliotece Miejskiej we Lwowie, Miejskiej Bibliotece Publicznej w Tomaszowie Mazowieckim oraz Książnicy Miejskiej im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. W drugim numerze rocznika 1937/1938 w dziale tym wyodrębniono poddziały *W kraju* oraz *Zagranicą*. W 1938 r. dział ten pojawił się po raz ostatni, pod zmienionym tytułem *Biblioteki miejskie*.

Rzadziej w „Bibliotekarzu” ukazywała się znana z „Biuletynu” rubryka *Materiały do słownika bio-bibliograficznego bibliotekarzy polskich i obcych*. Zamieszczono w niej życiorysy m.in.: Jana Augustyniaka, Melvila Deweya (1934/1935 nr 1–2), Mikołaja Rubakina (1934/1935, nr 6–8), H. Radlińskiej, Dymitra Bałyki (1934/1935, nr 1–2), Lubow Chawkiny (1935/1936, nr 3), Fritza Milkaua (1935/1936, nr 4–6).

W dziale *Z życia Związku Bibliotekarzy Polskich* nadal informowano o działaniach tej organizacji (krótkie notki na temat zebrań delegatów z Kół Związku, aktywności Koła Warszawskiego, Lwowskiego, Poznańsko-Pomorskiego, Śląskiego, Wileńskiego, Łódzkiego, Krakowskiego i Lubelskiego).

Nową sekcją w czasopiśmie były *Okólniki*, gdzie drukowano teksty urzędowe dotyczące spraw bibliotek oraz prawa okołobibliotecznego, ogłoszone np. przez Ministra Spraw Wewnętrznych czy Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Sporadycznie w „Bibliotekarzu” pojawiały się działy: *Odpowiedzi redakcji*; *List do redakcji*; *Desiderata*; *Szkolenie bibliotekarzy*; *Drobiazgi*. *Klasyfikacja dziesiętna*; *Kurs korespondencyjny bibliotekarstwa*; *Wystawy Biblioteczne*.

Jeśli chodzi o zawartość treściową artykułów, to w 64 tekstach opublikowanych na łamach „Biuletynu” i „Bibliotekarza” dominowała problematyka rozwoju bibliotekarstwa w Polsce i za granicą. Ogłoszono 21 artykułów dotyczących funkcjonowania bibliotek specjalnych i publicznych. Omawiano w nich rozwój bibliotek szpitalnych (1939,

nr 1–2) i bibliotek dla niewidomych (1936/1937, nr 6–7) w Polsce i za granicą. Scharakteryzowano działalność bibliotek publicznych na wsiach (1939, nr 1–2), Biblioteki Publicznej w Łodzi (1934/1935, nr 9–11; 1938, nr 8), powiatowych central bibliotecznych (1937/1938, nr 11–12), sieci bibliotecznej w Łomży (1935/1936, nr 12) oraz bibliotek ruchomych na Pomorzu (1934/1935, nr 3–5). Opisano zasady organizacji bibliotek na Wołyniu (1937/1938, nr 10). Ukazano dzieje Biblioteki im. Tomasza Zana w Wilnie, zamieszczono również opinię czytelniczki korzystającej ze zbiorów tej Biblioteki (1936/1937, nr 8–10). Zrelacjonowano obchody święta oświatowego zainicjowanego przez Towarzystwo Oświaty Dorosłych (1935/1936, nr 3). Przedstawiono kwestie związane z oświatą, poruszane na Zjazdach Związku Bibliotekarzy Polskich (1936/1937, nr 2) i konferencji w Komańczy (1939, nr 5–6). Podjęto temat bibliotekarstwa oświatowego w województwie łódzkim (1938, nr 7) i Warszawie (1939, nr 3–4). Podsumowano całokształt bibliotekarstwa oświatowego (1939 nr 1–2). Nakreślono jego pozycję na arenie międzynarodowej (1936/1937, nr 2), w tym na Łotwie (1936/1937, nr 1). Opublikowano porady dotyczące projektowania bibliotek gminnych (1936/1937, nr 11–12), powiatowych (1937/1938, nr 10) i regionalnych (1938, nr 1–2).

Zamieszczono także 11 artykułów na temat funkcjonowania bibliotek poza krajem. Bibliotekarze polscy byli żywo zainteresowani doświadczeniami kolegów z zagranicy, co wynikało z panującego w okresie zaborów izolacjonizmu placówek bibliotecznych. W dwudziestoleciu międzywojennym m.in. dzięki światowym zjazdom nastąpiło zbliżenie polskiego i głównie europejskiego środowiska bibliotecznego (Gaca-Dąbrowska, 2007, s. 19–22). W „Biuletynie” omówiono działalność bibliotek we Włoszech (1934/1935, nr 6–8), w Hiszpanii (1939, nr 1–2), na Litwie (1939, nr 5–6), w Związku Radzieckim (1934/1935, nr 12), hrabstwie Kent (1938, nr 7). Podjęto temat współpracy między bibliotekami publicznymi i specjalnymi w Anglii (1935/1936, nr 1). Skoncentrowano się na zagadnieniach polityki bibliotecznej w Niemczech (1935/1936, nr 4–6) i Stanach Zjednoczonych (1935/1936, nr 7) oraz scharakteryzowano politykę wolnego dostępu do półek na przykładzie bibliotek amerykańskich i angielskich (1939, nr 5–6). Opisano sposoby konserwacji dokumentów we włoskim Instytucie Patologii Książki (1938, nr 7).

Wśród analizowanych materiałów należy wymienić również 11 tekstów prezentujących problematykę bibliotek dziecięcych i związanych z nimi towarzystw. Zarysowano dzieje, kierunki rozwoju i zasady organizacji takich placówek w Łodzi (1934/1935, nr 3–5), a także Biblioteki dla dzieci św. Teresy od Dzieciątka Jezus (1934/1935, nr 3–5), Bibliote-

ki dla Dzieci w Dąbrowie Górniczej (1934/1935, nr 3–5), Klubu Dziecięcego w Toruniu (1934/1935, nr 3–5), Biblioteki Dziecięcej w Krakowie (1935/1936, nr 1), Biblioteki Wzorcowej dla Dzieci Oddział Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy (1929/1930, nr 11; 1934/1935, nr 3–5; 1938, nr 9). Scharakteryzowano formy pracy w tego typu placówkach (1935/1936, nr 8–9), podjęto temat gromadzenia księgozbiorów w bibliotekach dziecięcych (1936/1937, nr 8–10) oraz przygotowania młodzieży do korzystania z bibliotek publicznych (1938, nr 6).

Z uwagi na znaczną objętość do artykułów o charakterze przeglądowym zaliczono 6 obszernych relacji ze zjazdów i konferencji bibliotekarskich, m.in. z II Congreso Internacional de Bibliotecas y Bibliografía zorganizowanego w dniach 20–30 maja 1935 r. w Madrycie i Barcelonie (1935/1936, nr 3). Zrelacjonowano również przebieg IV Zjazdu Bibliotekarzy Polskich w Warszawie z 1936 r. (1936/1937, nr 3–5), konferencji w Czatkowicach z 2–3 lipca 1937 r. (1937/1938, nr 7–9), Hrubieszowie z 17–20 maja 1938 r. (1938, nr 3–5) oraz spotkania przygotowanego przez Związek Zawodowy Pracowników Kolejowych w Warszawie w dniach 19–20 czerwca 1938 r. (1938, nr 6). Dokonano krótkiego podsumowania konferencji na temat współpracy ośrodków informacyjnych w Warszawie (1933/1934, nr 9–10).

W pięciu artykułach analizowano kwestie znaczenia książek oraz czytelnictwa. Zastanawiano się, jaki wpływ ma treść na odbiorcę (1930/1931, nr 12) dzięki dobrze dobranemu księgozbiorowi bibliotecznemu (1934/1935, nr 3–5; 1939, nr 3–4). Omówiono sposoby propagowania czytelnictwa w szkołach (1938, nr 3–5), opublikowano memoriał autorstwa F. Czerwijowskiego w sprawie rozwoju czytelnictwa m.st. Warszawy (1930/1931, nr 7).

Problem przygotowania ustawy bibliotecznej poruszano czterokrotnie (1934/1935, nr 5–6; 1934/1935, nr 12), dokonując porównań z ustawodawstwem czechosłowackim (1936/1937, nr 11–12; 1937/1938, nr 7–9). Wydrukowano 4 artykuły wspomnieniowe i jubileuszowe, poświęcone: Józefowi Piłsudskiemu (1935/1936, nr 2), Stefanowi Żeromskiemu (1935/1936, nr 10–11), F. Czerwijowskiemu (1937/1938, nr 7–9) i Wiktorii Muklanowicz (1938, nr 9). Choć na łamach analizowanego periodyku najczęściej prezentowano zagadnienia bibliotekarskie, to zagadnienia kształcenia, samokształcenia i kwalifikacji pracowników bibliotek stanowiły temat rozważań jedynie w dwóch numerach (1937/1938, nr 1; 1937/1938, nr 2).

Zarówno w „Biuletynie”, jak i w „Bibliotekarzu” znaczna część artykułów dotyczyła instytucji wydawcy, czyli Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. W sumie w 24 tekstach zaprezentowano różne aspekty

działalności tej placówki oraz jej działów. I tak 14 tekstów ukazywało dzieje Biblioteki i jej agend (np. 1929/1930, nr 8). Scharakteryzowano dział starodruków (1929/1930, nr 10), księgozbiór zasadniczy (1930/1931, nr 1), dział informacyjny (1930/1931, nr 3–4), wypożyczalnię tradycyjną (1930/1931, nr 5–6), wypożyczalnię z księgozbiorem ruchomym (1931/1932, nr 7–9), dział wydawnictw periodycznych i ciągłych (1930/1931, nr 8–9), czytelnię (1930/1931, nr 10–11), czytelnię dla młodzieży (1929, nr 3–4), introligatornię (1931/1932, nr 2), dział sztuki i kartografii (1931/1932, nr 8–9), dział rękopisów (1931/1932, nr 10–11), a także znajdującą się na Ochocie filię – Bibliotekę Wzorcową dla Dzieci (1929/1930, nr 11; 1934/1935, nr 3–5).

W trzech numerach pojawiły się artykuły poświęcone kwestiom organizacji Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy (1929/1930, nr 9, 10; 1933/1934, nr 6–8). Pisano o ważnych wydarzeniach związanych z funkcjonowaniem Biblioteki, np. o jej jubileuszu (1938, nr 3–5). W dwóch artykułach poruszono temat współpracy Biblioteki ze szkołami poprzez pomoc jednostkom oświatowym w procesie doboru księgozbioru oraz zachęcanie młodych osób do korzystania z Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy (1938, nr 8; 1939, nr 3–4).

W jednym artykule przybliżono problematykę metod pracy z czytelnikiem, na przykładzie filii Biblioteki im. Bronisława Grossera w Warszawie (1937/1938, nr 3–4), również w jednym omówiono temat egzemplarza obowiązkowego otrzymywanego przez księżnice (1929/1930, nr 12).

Zakończenie

Bibliotekarskie czasopisma fachowe miały ogromny wpływ na rozwój bibliotekarstwa, ponieważ opisywano w nich, w jaki sposób organizować biblioteki i nimi zarządzać. Wskazywano książki godne przeczytania, co na pewno rzutowało na dobór zasobów bibliotecznych. Biblioteki odpowiadały na potrzeby swoich użytkowników. Czasopisma były swego rodzaju łącznikiem między bibliotekarzami, gdyż to tam zamieszczano informacje dotyczące szkół i kursów bibliotekarskich, umożliwiając rozwój pracowników tych instytucji. Można powiedzieć, że czasopisma miały wpływ na kształcenie zawodowe bibliotekarzy. Nierzadko na łamach tego typu periodyków przybliżano nowatorskie sposoby pracy, które następnie były wdrażane. Bibliotekarze, czytając czasopisma fachowe, mogli dowiedzieć się, jakie warunki pracy panują w Polsce, ale też np. w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, we

Włoszech, w Hiszpanii. Prezentowano zagadnienia zatrudnienia w bibliotekach, takie jak poziom wykształcenia i wymagania wobec przyszłych bibliotekarzy.

Pojawienie się na rynku czasopism ściśle skierowanych do środowisk bibliotekarskich było także pierwszym krokiem do zintegrowania tej grupy zawodowej. Powstanie organizacji zainteresowanej konsolidacją pracowników bibliotek zmieniło sytuację na rynku czasopiśmienniczym. Taką formę aktywności podjął Związek Bibliotekarzy Polskich, który podejmował się wielu zadań mających na celu usprawnienie i podniesienie poziomu jakości pracy w bibliotekach. Wśród zadań Związku znalazło się także i to związane z wydawaniem czasopism fachowych. Organizacja ta miała istotny wpływ na treści publikowane w pierwszej edycji „Bibliotekarza”, w „Biuletynie” i jego kontynuacji. Dominowała więc tematyka *stricte* bibliotekarska, a także najbardziej aktualna w badanym okresie, jak organizacja bibliotek czy projekt ustawy bibliotecznej. Z uwagi na chęć dorównania zagranicznym wzorcom bibliotekarskim wielokrotnie zestawiano osiągnięcia polskich placówek z bibliotekarstwem światowym.

Pojawienie się w 1919 r. na rynku wydawniczym „Bibliotekarza: organu Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich: miesięcznika poświęconego sprawom bibliotek powszechnych i czytelnictwa” przyczyniło się do rozwoju wiedzy bibliotekoznawczej. Na łamach periodyku starano się przedstawiać proste rozwiązania problemów zawodowych.

Po dziesięciu latach, w 1929 r. już z inicjatywy Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy przygotowana została nowa edycja czasopisma, pod zmienionym tytułem – „Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy”. Jako że jego wydawcą była konkretna instytucja, prezentowane treści odnosiły się głównie do działalności księżnicy. W 1934 r. redakcja postanowiła jednak poszerzyć poruszaną na łamach miesięcznika problematykę o kwestie dotyczące innych bibliotek powszechnych nie tylko w Polsce, ale i na świecie. W tym celu od 1934 r. kolejny raz zdecydowano o zmianie tytułu na „Bibliotekarz: biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych”. Zmiana ta mogła spowodować wzrost liczby czytelników zainteresowanych wskazanymi w tytule zagadnieniami.

Przez cały okres funkcjonowania omawianych czasopism ich współpracownikami byli wybitni przedstawiciele bibliotekarstwa krajowego i zagranicznego oraz działacze oświatowi. Można wśród nich wymienić: H. Radlińską, F. Czerwijowskiego, J. Augustyniaka, J. Muszkowskiego oraz L.J. Živnego.

Trzeba podkreślić, że największy rozwój periodyku przypadł na czasy, kiedy funkcję redaktora pełnił L. Bykowski. Pojawiły się wówczas nowe działy. W artykułach nadal dominowały zagadnienia bibliotekarskie, ale prezentowane w sposób bardziej zróżnicowany. Pisano o architekturze księżnic, poruszano tematy dotyczące bibliotekarstwa zagranicznego, charakteryzowano działania Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy i innych placówek.

L. Bykowski zadbał również na to, by czasopismo było rozpowszechniane w sposób zorganizowany. Świadczy o tym współpraca z Biurem Wymiany Międzynarodowej przy Bibliotece Narodowej w Warszawie. Dzięki temu „Bibliotekarz” był dostępny nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Analizując zawartość treściową, można dojść do wniosku, że kolejne numery z pewnością byłyby coraz bardziej zróżnicowane. Ostatni numer pojawił się na rynku w czerwcu 1939 r. W październiku 1945 r. udało się go reaktywować pod tytułem „Bibliotekarz: czasopismo poświęcone sprawom bibliotek publicznych wydawane przez Związek Bibliotekarzy Polskich oraz Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy z zasiłkiem Ministerstwa Oświaty”. Pismo to funkcjonuje do dziś, służąc fachową poradą bibliotekarzom bibliotek publicznych i szkolnych.

Bibliografia

- Bibliotekarz: Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych.* (1934–1939). Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy.
- Bibliotekarz: organ Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich: miesięcznik poświęcony sprawom bibliotek powszechnych i czytelnictwa.* (1919). Warszawa: Wydawnictwo Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich.
- Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy.* (1929–1934). Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy.
- Burek, R. (2000). Exlibris. W: R. Burek (red.), *Encyklopedia Krakowa* (s. 194). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brodman, A. (1976). Wanda Dąbrowska – bibliotekarz i społecznik. *Poradnik Bibliotekarza*, (1/2), 1–6.
- Czasopiśmiennictwo. (1971). W: A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, A. Kawecka-Gryczowa, H. Więckowska, S. Pazyra (red.), *Encyklopedia wiedzy o książce* (s. 452–460). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- Dąbrowska, W. (1919). [Inc. Przystępując, pomimo tak trudnych]. *Bibliotekarz: organ Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich: miesięcznik poświęcony sprawom bibliotek powszechnych i czytelnictwa*, (1), 1–2.
- Dąbrowska, W. (1963). Pierwsze wcielenie „Bibliotekarza”: przyczynek do dziejów prasy bibliotekarskiej. *Bibliotekarz*, (11), 321–328.
- Dziki, S. (1976). Czasopisma fachowe. W: J. Maślanka (red.), *Encyklopedia wiedzy o prasie* (s. 40). Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Gaca-Dąbrowska, Z. (2007). *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej: zarys problemów organizacyjnych i badawczych*. Warszawa: Wydawnictwo Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich.
- Gruszka, Z. (2012). „Przegląd Biblioteczny”: monografia. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Warszawa: Wydawnictwo Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich.
- Homola, I. (1976). Prasa galicyjska w latach 1931–1864. W: J. Łojek (red.), *Prasa polska w latach 1661–1864* (s. 199–215). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kempa, A. (1999). Nasz poprzednik (w 80. rocznicę „Bibliotekarza”). *Poradnik Bibliotekarza*, (4), 10–11.
- Kądziela, J. (2000). Książka: miesięcznik poświęcony krytyce i bibliografii polskiej. W: A. Hutnikiewicz, A. Lam (red.), *Literatura polska XX wieku: przewodnik encyklopedyczny*. (t. 1: A–O, s. 333). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kornecka, J. (1963). Bibliotekarz: lata 1929–1939. *Bibliotekarz*, 30(11), 328–334.
- Kornecka, J. (1974). Polityka czy biblioteka – Regina Danysz-Fleszarowa. W: A. Kawecka-Gryczowa, B. Kocowski, J. Trzynadłowski (red.), *Twórcy nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego* (s. 87–99). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Korpała, J. (1969). Czasopisma bibliograficzne i bieżące bibliografie specjalne. W: J. Korpała (red.), *Dzieje bibliografii w Polsce* (s. 239–242). Warszawa: Wydawnictwo Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich.
- Krasicki, I. (1976). Prasa branżowa. W: J. Maślanka (red.), *Encyklopedia wiedzy o prasie* (s. 169). Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Lewandowska, G.M. (2010). Bykowski Leon. W: H. Tadeusiewicz (red.), *Słownik pracowników książki polskiej: suplement III* (s. 33–36). Warszawa: Wydawnictwo Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich.

- Lewandowska, G.M. (2006). Leon Bykowski (1895–1992): polski bibliotekarz. W: J. Jagielska, T. Jedynek (red.), *Żyją w naszej pamięci: wspomnienia o pracownikach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy* (s. 73–88). Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy.
- Łojek, J., Myśliński J., Władyka W. (1988). Periodyki naukowe i fachowe. W: J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka (red.), *Dzieje prasy polskiej* (s. 72–73). Warszawa: Interpress.
- Łojek, J., Myśliński J., Władyka W. (1988). Przedsiębiorstwa wydawnicze i kolportaż prasy. W: J. Łojek, J. Myśliński, W. Władyka (red.), *Dzieje prasy polskiej* (s. 125–127). Warszawa: Interpress.
- Makles, K. (2014). „Samorząd: tygodnik poświęcony sprawom samorządu terytorialnego” (1919–1939) – przykład prasy o charakterze informacyjnym. W: T. Wilkoń (red.), *Prasa centralnych związków samorządowych w Drugiej Rzeczypospolitej* (s. 91–201). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Maślankiewicz, P. (1961). Faustyn Czerwijowski. W: S. Tazbir (red.), *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie* (s. 688–703). Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Paczkowski, A. (1980). Czasopisma fachowe i naukowe. W: J. Łojek (red.), *Prasa polska w latach 1918–1939* (s. 302–307). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Pawlikowska, E., Racięcka J. (1972). Janiczek Józef. W: I. Treichel (red.), *Słownik pracowników książki polskiej* (s. 78–79). Warszawa: Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Przelaskowski, R. (1964). Rys dziejów czasopisma „Bibliotekarz” (1919–1963). *Przegląd Biblioteczny*, 32(3), 153–162.
- Salinger, R. (1970). „Księgarz” w międzywojennym dwudziestoleciu. *Księgarz*, (3), 42–49.
- Sordylowa, B. (2007). „Przegląd Biblioteczny” 80 lat w służbie bibliotekarstwa. *Przegląd Biblioteczny*, 75(4), 508–520.
- Sosińska-Kalata, B. (2007). Osiemdziesiąt lat „Przeglądu Bibliotecznego”. *Przegląd Biblioteczny*, 75(1), 5–6.
- Szczawińska, E., Czarnecka, J. (1975). Wanda Dąbrowska. *Przegląd Biblioteczny*, 43(2), 203–206.
- Tadeusiewicz, H. (1986). *Dąbrowska Wanda*. W: I. Treichel (red.), *Słownik pracowników książki polskiej: suplement* (s. 43–44). Warszawa; Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Tobera, M. (2012). Od „Przeglądu Księgarskiego” do „Biblioteki Analiz”: uwagi na temat dziejów polskiej prasy branżowej o rynku książki (1910–2010). W: M. Jabłonowski, U. Jakubowska, D. Kuźmina, M. Tobera (red.), *350 lat*

prasy polskiej (s. 135–156). Warszawa: Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego.

Wołosz, J. (1999). Szczególne więzy Biblioteki Publicznej z „Bibliotekarzem”. W: M. Parnowska, J. Cygańska, H. Fietkiewicz, J. Marciniak, J. Popłońska (red.), *Biblioteka na Koszykowej 1907–1997. Zbiór prac poświęconych Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy – Bibliotece Głównej* (s. 257–266). Warszawa: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy. Biblioteka Główna.

Tekst w wersji poprawionej wpłynął do redakcji 1 czerwca 2020 r.

Dorota Wiśniewska

A first-year graduate student of Scientific Information and Library Studies

Institute of Culture Studies

University of Silesia in Katowice

e-mail: d.wisniewska954@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-6515-7987>

From the history of the professional press on the example of publications for librarians in the interwar period

Abstract: The article defines and discusses history of professional press with special attention paid to publications for librarians and for people close to this environment. The article presents the origin of periodicals *Bibliotekarz* and *Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy* published in 1919, 1929–1939. On the basis of the said periodicals, the authors provided content analysis (regular columns) and content evaluation, which proved their librarian character.

Keywords: *Bibliotekarz: biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych. Bibliotekarz: organ Sekcji Bibliotek Powszechnych Związku Bibliotekarzy Polskich: miesięcznik poświęcony sprawom bibliotek powszechnych i czytelnictwa. Biuletyn Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy.* Professional periodical. Związek Bibliotekarzy Polskich